

W E T T E R S K I P
F R Y S L Â N

Achtergrondnota beleid visstandbeheer

Versie 30 november 2011

*Overwegingen en achtergrondinformatie bij het beleid voor
visstandbeheer in de Beleidsnota Ecologie & vis*

COLOFON

Auteurs	Jappie van den Bergs Nico Broodbakker
Bijdragen	Theo Claassen
Redactie	Nico Broodbakker
Opdrachtgever	Rixt Smit
Informatie	Wetterskip Fryslân Postbus 36 8900 AA Leeuwarden
Telefoon	058 292 2704
E-mail	nbroodbakker@weterskipfryslan.nl
Internet	www.weterskipfryslan.nl

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding & kader	4
2	Wet- en regelgeving	5
3	Doelen, maatregelen en visplannen	11
4	Monitoring visstand	14
5	Verbeteren vismigratie	16
6	Actief Visstand (Biologisch) Beheer	19
7	Huurovereenkomsten	21
8	Overleg, afstemming en communicatie	22
9	Referenties	23

1 Inleiding & kader

Relatie KRW/Waterwet en visstandbeheer

De invoering van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Waterwet heeft de ecologische kwaliteit van water en als onderdeel daarvan de gewenste visstand nadrukkelijker onder de aandacht van waterschappen en andere overheden gebracht.

Daarbij is ook discussie ontstaan over de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van waterbeheerders en visrechthebbenden (meestal beroeps- en sportvissers) ten aanzien van het visstand- en visserijbeheer.

Sport- en beroepsvissers zijn als huurders van het visrecht volgens de Visserijwet (privaatrecht) bevoegd het aan de visserij gerelateerde beheer van de visstand uit te voeren.

Met de invoering van de KRW (2000) en de Waterwet (2009) hebben waterbeheerders publiekrechtelijk een scherper omschreven bevoegdheid gekregen ten aanzien van het visstandbeheer.

Inspannings- en resultaatsverplichtingen overheden

De waterschappen zijn samen met Rijk, provincies en gemeenten verantwoordelijk voor de realisatie van de ecologische doelen voor oppervlaktewateren. De waterschappen hebben hierbij een specifieke inspanningsverplichting om op grond van hun bevoegdheden en door de wijze van beheer, een visstand te bewerkstelligen die behoort bij de gewenste ecologische toestand ofwel kwaliteit van de betreffende wateren.

Voor de in het Provinciaal Waterhuishoudingsplan 2010-2015 aangewezen KRW-waterlichamen geldt een plicht om de daarvoor geformuleerde ecologische doelen, inclusief die voor de visstand, zoveel mogelijk, te realiseren. Bij voorkeur in 2015 maar met een uitloopmogelijkheid (fasering) tot eind 2027. Indien realisatie niet mogelijk blijkt kunnen de doelen onder strikte voorwaarden worden bijgesteld in 2021.

Intermezzo: visstand- en visserijbeheer

Uitleg van de termen visstand- en visserijbeheer brengt het verschil in bevoegdheden en verantwoordelijkheden van vissers en waterbeheerders duidelijker in beeld:

Visstandbeheer Is het planmatig voorbereiden en uitvoeren van maatregelen met als doel om een bepaalde visstand in een begrensd watersysteem te bereiken. Deze maatregelen zijn vooral gericht op het creëren van goede leefomstandigheden voor de gewenste vissoorten. Ook het onttrekken en uitzetten van vissen kan deel uit maken van het visstandbeheer met als doel de gewenste ecologische waterkwaliteit en visstand te bereiken. De ecologische kwaliteit van het watersysteem en de visserij beïnvloeden de visstand. Omgekeerd is de visstand ook van invloed op de waterkwaliteit. Daarom is het logisch dat visstandbeheer onderdeel is van het ecologisch waterkwaliteitsbeheer.

Visserijbeheer Is het planmatig voorbereiden en uitvoeren van maatregelen met als doel het optimaliseren van zowel beroepsmatige als recreatieve visserij. Maatregelen hebben vooral betrekking op het stellen van regels ten aanzien van het onttrekken en het uitzetten van vis. Onder visserijbeheer worden ook de maatregelen verstaan die gericht zijn op het beïnvloeden van de toegankelijkheid en de bevisbaarheid van het water. Het gevoerde visserijbeheer heeft invloed op de visstand en ook op het watersysteem. De waterbeheerder kan ervoor kiezen om het visserijbeheer zelf te voeren, of dit onder voorwaarden bij de vissers te laten.

Dit betekent dat het waterschap en andere overheden maatregelen moet nemen om de gewenste visstand te bereiken. Daarbij kunnen zij gebruik maken van (wettelijke) middelen om te toetsen of het onttrekken en uitzetten van vis door vissers de realisatie van de KRW-doelen niet in de weg staan. In dit kader is het van belang een duidelijk onderscheid te maken tussen visstandbeheer en visserijbeheer (zie intermezzo).

Rol waterschap

Van het waterschap wordt dus een actieve rol verwacht in het visstand- en visserijbeheer. Dit betekent dat zowel intern als extern duidelijk moet zijn welke regelgeving en beleid het waterschap daarbij zal hanteren en op welke wijze invulling wordt gegeven aan de samenwerking met (andere) visrechthebbenden.

Bij het verlenen van een vergunning in plaats van het verhuren van het visrecht blijven visrechthebbenden/watereigenaren, waaronder het waterschap zelf, volgens de Visserijwet bevoegd het visserijbeheer uit te voeren. Op dit moment verhuurt het waterschap het visrecht van de wateren waar het eigenaar van is.

Het waterschap zal hoe dan ook in overleg met de visrechthebbenden moeten vaststellen of voorgenomen onttrekkingen en uitzettingen geen probleem vormen voor het bereiken van de gewenste visstand.

In april 2006 hebben de Unie van Waterschappen, Sportvisserij Nederland en de Combinatie van Beroepsvissers een gezamenlijke adviesnota uitgebracht over het visstandbeheer (ref.1).

2 Wet- en regelgeving

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van bestaande en in ontwikkeling zijnde wet- en regelgeving in relatie tot het visstandbeheer. Daarnaast is ingegaan op verantwoordelijkheden en bevoegdheden van betrokken partijen.

Europese Kaderrichtlijn Water (KRW)

Met de inwerkingtreding van de KRW (2000) is de relatie tussen waterbeheerders en sport- en beroepsbinnenvisserij als visrechthebbenden in een nieuw licht komen te staan. De KRW verplicht de overheid (provincies en Rijk) om chemische en ecologische doelen voor de grotere wateren, de zogenaamde waterlichamen, vast te stellen. De ecologische doelen zijn gebaseerd op een viertal biologische soortgroepen, waaronder vis. Deze doelen zijn inmiddels eind 2009 per waterlichaam vastgesteld in het Waterhuishoudingsplan van de Provincie.

De ecologische KRW-doelen voor waterlichamen zijn gekoppeld aan KRW-maatregelen. Deze maatregelen moeten ertoe leiden dat de doelen worden gehaald. Voor het uitvoeren van de maatregelen geldt een resultaatsverplichting. De overheden zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het uitvoeren van de maatregelen en het behalen van de KRW-doelen. Om de doelen te kunnen realiseren zal naast het uitvoeren van maatregelen ook getoetst moeten worden of bepaalde activiteiten, lozingen en (ruimtelijke) ingrepen, het behalen van de doelen niet in de weg staan. Het is ook van

belang om te toetsen of wegvangen en uitzetten van vis geen belemmering vormt voor het realiseren van de doelen.

Om te beoordelen of de ecologische doelen gehaald worden is vanuit de KRW een monitoringprogramma verplicht. De waterbeheerder moet visstandopnames maken in waterlichamen volgens een vastgestelde methodiek, om opnames van verschillende jaren te kunnen vergelijken en trends in de ontwikkeling van de visstand te kunnen vaststellen. De beoordeling vindt plaats op basis van abundantie (mate van voorkomen) en soortensamenstelling en eventueel leeftijdsopbouw.

Beneluxbeschikking vismigratie

In de Beneluxbeschikking vismigratie van 1996 (ref.2) hebben de verdragspartijen afgesproken dat trekvisen zoals paling, zalm, zeeforel en bot, vrij moeten kunnen migreren in de stroomgebieden van Maas, Schelde en Rijn. De partijen verplichten zich om de vismigratie te bevorderen door het nemen van maatregelen, zoals het passeerbaar maken van kunstwerken. Hoewel inmiddels een begin is gemaakt met het opheffen van een aantal belangrijke knelpunten in de vismigratie valt er nog veel te doen voordat er sprake is van vrije vismigratie. Met de invoering van de KRW heeft het passeerbaar maken van kunstwerken, inclusief gemalen, een nieuwe impuls gekregen en het probleem wordt nu beter gestructureerd en planmatig aangepakt. Uitvoering van de Beneluxbeschikking vismigratie vindt dan ook plaats middels het deel van het KRW-maatregelenprogramma dat betrekking heeft op vismigratie.

Europese aalverordening

De Europese Aalverordening van 2007 (ref.3) verplicht de EU-lidstaten om maatregelen te nemen om de aalstand te herstellen. Een belangrijk doel is dat jaarlijks tenminste 40% van de schieraal vrij naar zee moet kunnen migreren. De lidstaten moesten voor eind 2008 beheerplannen opstellen en indienen bij de Europese Commissie. Over het Nederlandse Aalbeheerplan (ref.4) is veel discussie gevoerd, waarbij het vooral ging over het verbod om gedurende de periode waarin de trek van schieraal plaatsvindt (1 september tot 1 december) niet te vissen. In Fryslan mocht in 2011 wel in deze periode op aal gevestigd worden in het kader van de Pilot Decentraal Aalbeheer. Op grond van de resultaten hiervan zal het Ministerie van EL&I in 2012 beslissen in hoeverre het Aalbeheerplan zal worden aangepast.

De belangrijke knelpunten in de migratieroutes zullen zo spoedig mogelijk worden opgelost. Het gaat dan zowel om de intrek van glasaal als de uittrek van schieraal. Landelijk is besloten aan te sluiten bij de KRW-maatregelen voor vismigratie.

Natura 2000 (Vogel- en Habitatrichtlijn: Natuurbeschermingswet & Flora- en Faunawet)

Natura 2000 is een netwerk van in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn aangewezen natuurgebieden. Voor deze gebieden gelden instandhoudingsdoelen vastgelegd in aanwijzingsbesluiten die verder worden uitgewerkt in gebiedgerichte beheerplannen. In sommige gevallen zijn ook vissoorten benoemd als doelsoort, bijvoorbeeld de bittervoorn en de grote modderkruiper. In Vogelrichtlijngebieden gaat het vaak ook om visetende vogelsoorten die afhankelijk zijn van de visstand, zoals de aalscholver. De maatregelen die nodig zijn om deze doelen te realiseren worden opgenomen in de hiervoor genoemde beheerplannen. Bij het opstellen van deze plannen

wordt onder meer getoetst of bestaand gebruik het bereiken van de doelen in de weg staat. Wanneer in deze gebieden visserij plaats vindt, zal dus ook getoetst worden of de bestaande visserij een negatief effect heeft op het bereiken van de doelen. Deze toetsing kan/zal eveneens plaatsvinden op de visplannen die door visrechthebbenden moeten worden opgesteld (zie hoofdstuk 2). Het ministerie van LNV was eindverantwoordelijk voor de beheerplannen, maar voor veel Natura-2000-gebieden heeft of zal delegatie plaatsgevonden/vinden naar de provincie of Rijkswaterstaat. In de toekomst worden de provincie en Rijkswaterstaat verantwoordelijk voor het opstellen van alle plannen.

Bij voorgenomen nieuwe activiteiten wordt op basis van de Natuurbeschermingswet getoetst of deze, eventueel in combinatie met mitigerende en/of compenserende maatregelen, kunnen worden toegestaan.

Een aantal wateren is begrensd als waterlichaam en/of als Natura 2000 gebied. Voor deze gebieden zijn zowel KRW als Natura-2000 doelen vastgelegd. Het kan zijn dat maatregelen die voor de KRW-doelen nodig zijn conflicteren met Natura-2000-doelen. In de KRW is bepaald dat de strengste doelen gelden. Wanneer bepaalde eisen conflicterend zijn, zijn de Natura 2000 doelen leidend.

Bij het opstellen van KRW-maatregelen is voor de betreffende Natura 2000 gebieden een toets uitgevoerd om na te gaan of de voorgenomen maatregelen een negatief effect kunnen hebben op de instandhoudingsdoelen (ref. 6). Geconcludeerd is dat vrijwel alle KRW-maatregelen geen of een positief effect hebben op het bereiken van de instandhoudingsdoelen. Alleen bij baggeren kan in sommige gevallen kunnen zijn van een nadelig effect. Het gaat dan vooral om wateren waar grote modderkruipers voorkomen. Voor de meeste gebieden staan de KRW en Natura 2000 doelen elkaar niet in de weg staan, maar zijn aanvullend. Bij het opstellen van de Natura 2000 beheerplannen kan blijken dat aanvullende watergerelateerde maatregelen nodig zijn om de Natura-2000-doelen te realiseren. In dat geval wordt nagegaan of met uitvoering gewacht kan/moet worden tot de volgende planperiode (2016-2021) of dat voor die tijd bepaalde KRW-maatregelen bijgesteld kunnen worden of vervangen door andere die beter aansluiten op de Natura-2000-doelen.

Visserijwet (1963)

In de Visserijwet zijn regels gesteld voor de zee-, kust- en binnenvisserij. De regels voor de binnenvisserij hebben onder andere betrekking op visakten, maatregelen in relatie tot vistand, vergunningen voor vissen en de huur en verhuur van visrechten. Door het instellen van minimummaten voor mee te nemen vis, meeneemverboden en gesloten tijden wordt de visstand in zekere mate beschermd. De controle op het naleven van de Visserijwet ligt bij de KLPD en AID (strafrecht). In bijgaand intermezzo is een toelichting gegeven op een aantal begrippen uit de Visserijwet. Bij de Visserijwet behoort ook de Uitvoeringsregeling Visserijwet. Daarin zijn onder meer strenge regels voor het uitzetten van graskarpers opgenomen.

In 1999 is het Beleidsbesluit Binnenvisserij uitgebracht (ref.7). Het is een kadernota waarin veel nadruk wordt gelegd op een wijze van vissen die leidt tot een duurzame en gevarieerde visstand. Verder wordt erop aangedrongen dat niet alleen visrechthebbenden, maar ook waterbeheerders en beheerders van natuurerreinen intensiever gaan samenwerken in visstandbeheercommissies (VBC's) om gezamenlijk

invulling te geven aan duurzaam visstandbeheer. De VBC's zijn vooralsnog alleen verplicht voor wateren die eigendom zijn voor de staat of die recentelijk door de staat in eigendom zijn overgedragen aan een andere overheid. Dit geldt in ieder geval voor het grootste deel van de Friese boezemmeren, waarvan het eigendom is overgedragen aan de Provincie Fryslân.

Intermezzo: definities begrippen Visserijwet

Visrecht

Het recht om visserij uit te oefenen berust in veel gevallen bij de eigenaar van het water. Dit houdt in dat zowel vissen mogen worden onttrokken als worden uitgezet. Anders gezegd, de visrechthebbende is bevoegd om het visstandbeheer te voeren binnen de bepalingen van de wet. In sommige gevallen staat het visrecht los van het eigendom. Men spreekt dan van heerlijke visrechten.

Verhuur van het visrecht

In artikel 25 is aangegeven, dat de eigenaar van het visrecht het visrecht in zijn geheel of gedeeltelijk kan verhuren. Bij verhuur is de huurder tevens bevoegd het visstandbeheer te voeren.

Huurovereenkomst

De verhuur van visrechten wordt geregeld via een privaatrechtelijke huurovereenkomst. In deze overeenkomst kan de verhuurder bepalingen opnemen waaraan de huurder zich moet houden. De huurovereenkomsten worden in principe voor een termijn van zes jaar afgesloten. Sinds 1999 worden huurovereenkomsten automatisch verlengd als verhuurder geen actie onderneemt. De controle en handhaving van de bepalingen in de huurovereenkomst ligt bij de verhuurder (bestuursrecht).

Vergunningen en machtigingen

Indien de eigenaar van een water wel visserij wil toestaan, maar zelf de beschikking wil houden over het visrecht - en daarmee bevoegd blijft voor het uitoefenen van het visstand- en visserijbeheer - dan kan deze vergunningen of machtigingen afgeven in plaats van een huurovereenkomst. De geldigheidsduur is drie jaar en automatische verlenging is in dit geval niet mogelijk.

Kamer voor de Binnenvisserij

De Kamer voor de Binnenvisserij (art. 45 t/m 54) heeft tot taak het toetsen van overeenkomsten van huur en verhuur van visrechten en het verlenen van toestemming tot vergunninguitgifte met het oog op een doelmatige bevissing van binnenwateren. De Kamer heeft zeggenschap bij het aangaan van nieuwe huurovereenkomsten, maar ook bij het beëindigen van bestaande. In principe wordt een huurovereenkomst automatisch verlengd. Indien de verhuurder het voornemen heeft een bestaande huurovereenkomst niet te verlengen of te wijzigen dan dient dit acht maanden voor het verlopen van de overeenkomst bij de Kamer te worden gemeld. Alleen bij zwaarwegende argumenten zal de Kamer de verhuurder in gelijk stellen. De Kamer sluit hiermee een zekere mate van willekeur bij de verhuurder uit en biedt daarmee de vissers de nodige zekerheid om hun activiteiten te continueren.

Splitsing van visrechten

Bij verhuur van visrechten kan het visrecht gesplitst worden uitgegeven. In de praktijk is voor oppervlaktewateren het aalvisrecht aan beroepsvissers uitgegeven en het schubvisrecht aan sportvissers. Dit geldt ook voor de Friese oppervlaktewateren. Deze splitsing stamt uit de jaren zestig.

Voor de overige wateren heeft het Rijk een oproep gedaan aan verhuurders en huurders om eveneens over te gaan tot het instellen van VBC's. Voor Friesland is in 2001 de VBC Friese Boezem ingesteld die betrekking heeft op alle boezemwateren, dus niet alleen de

staatswateren, waar Sportvisserij Fryslân en de Friese Bond van Binnenvissers visrechten bezitten. Wellicht komt er uiteindelijk één VBC en één visplan voor alle Friese wateren.

In 2007 is besloten dat naast de visrechthebbenden ook Wetterskip Fryslân en Staatsbosbeheer zitting nemen in de VBC. Staatsbosbeheer neemt deel namens de natuurterreinbeherende instanties. Gezien de rol van toetsers van visplannen die het waterschap inmiddels ook formeel gekregen heeft, zal het waterschap vanaf 2012 alleen nog een ambtelijk adviserende en ondersteunende rol in de VBC hebben.

Bij brief van 16 september 2008 en in een vervolgbrief van 13 november 2009 heeft de minister van LNV de beleidsvoornemens verder aangescherpt (ref.8a en 8b). Het gaat vooral over de VBC's, de visplannen en de uitgifte van visrechten. De aanscherping houdt onder andere in dat er voor de staatswateren voor 1 januari 2011 een visplan moet zijn opgesteld.

De minister heeft aangegeven de verplichting tot een met de waterbeheerder af te stemmen visplan ook voor andere wateren in regelgeving op te willen nemen. Het visplan dient aan te sluiten bij de KRW-doelen, waaronder die voor vis, en op Natura 2000 doelen als die van toepassing zijn. LNV zal de strengere voorwaarden opnemen in de huurovereenkomst voor de staatswateren.

Wetterskip Fryslân is eigenaar van een beperkt deel van de in haar beheer zijnde wateren. De andere wateren zijn eigendom van Rijk, provincie, gemeenten of derden. Het eigendom van de Friese boezemmeren is overgegaan van het Rijk naar de Provincie. Het Rijk heeft de provincie gevraagd de verplichting tot het opstellen van een visplan in het te vernieuwen huurcontract op te nemen.

Voor de meeste wateren die het waterschap in eigendom heeft, zijn de visrechten verhuurd op basis van huurovereenkomsten die grotendeels afgesloten zijn door de zes waterschappen van voor de fusie.

Intermezzo: Overwegingen voor verhuur of “vergunning” van visrecht

Het is de vraag of moet worden vastgehouden aan het verhuren van visrecht via huurovereenkomsten of dat de voorkeur moet worden gegeven aan het verlenen van vergunningen. Een derde mogelijkheid is om de visrechten niet meer te verhuren, maar dat zal juridisch gezien niet zo maar kunnen.

Bij verhuur van het visrecht zijn de huurders verantwoordelijk voor het visserijbeheer en dus ook voor de maatregelen die hierop van toepassing zijn.

Bij het verlenen van vergunningen blijft de eigenaar verantwoordelijk voor het visstand- en het visserijbeheer en kan dit naar eigen inzicht vorm geven. Nadeel is dat extra menskracht en financiën nodig zijn om hier invulling aan te geven.

Verhuur van visrechten past bij de huidige structuur en de statutaire doelstellingen van de georganiseerde sportvisserij, zoals dat vanuit de Visserijwet en het rijksbeleid is vorm gegeven.

Vergunningen worden veel minder vaak toegepast.

Verhuur van visrecht voor een langere periode is van belang voor de bedrijfszekerheid en continuïteit van beroepsvissers, maar biedt de waterbeheerder minder mogelijkheden om tussentijdse wijzigingen door te voeren.

Het voortouw voor het opstellen van visplannen inclusief het toetsen aan KRW en Natura 2000 doelen ligt primair bij de visrechthebbenden. Het waterschap heeft een adviserende en toetsende rol.

Bij het verlenen van vergunningen dient het waterschap zelf regels te stellen voor het visserijkundig gebruik en zal daarvoor een grotere inspanning moeten leveren.

De controle en handhaving van de bepalingen in het visplan ligt primair bij de visrechthebbenden. Bij het verlenen van vergunningen kunnen de bepalingen in de vergunning ten aanzien van het visserijkundig gebruik ook gehandhaafd worden door de waterbeheerder.

Bij het verlenen van vergunningen/machtigingen, ook wel schriftelijke toestemmingen genoemd, heeft de waterbeheerder ook meer zeggenschap. Hij kan naar eigen inzicht bemonsteringen uitvoeren, vis onttrekken en uitzetten en eenvoudiger tussentijds zaken wijzigen. Nadeel is dat er extra menskracht en financiën nodig zijn om het visserijbeheer vorm te geven.

Met de mogelijkheid aanvullende bepalingen op te nemen in huurovereenkomsten en/of de Keur en beleidsregels (zie hierna) en door visplannen te toetsen aan de KRW-doelen heeft de waterbeheerder in principe voldoende garanties om het visstand- en visserijbeheer af te stemmen op het ecologische waterkwaliteitsbeheer.

Nadeel is dat bij het onttrekken en uitzetten van vis nog steeds toestemming nodig is van de visrechthebbenden. Dit speelt bijvoorbeeld een rol als het waterschap visserijkundige maatregelen wil uitvoeren om dichterbij de KRW-doelen te komen (zie ook hoofdstuk 6).

Gezien voornoemde overwegingen kiest het waterschap vooralsnog voor verhuur in plaats van vergunning van visrecht.

Nieuwe Waterwet / Keur 2009

Zoals hiervoor aangegeven heeft het ministerie van LNV voor de staatswateren aangescherpte voorwaarden opgenomen in huurovereenkomsten. Dit kan ook nagevolgd worden voor regionale wateren. Probleem is de juridische verankering. Veel wateren zijn namelijk niet in eigendom van de waterbeheerders.

Het Rijk overwoog om de regionale waterbeheerder, ongeacht het eigendom, wettelijk visstandbeheerder te maken voor alle wateren waar hij waterbeheerder is. Dan zou de waterbeheerder alle visrechten krijgen en worden de rechten losgekoppeld van het eigendom. Vooralsnog is daar niet voor gekozen.

Om de regionale waterbeheerder toch in staat te stellen om voor wateren die niet in eigendom zijn juridisch bindende regels te stellen voor visstand- en visserijbeheer is besloten om dit op grond van de Waterwet via de Keur mogelijk te maken. In de Keur kan de waterbeheerder bepalingen opnemen waaraan visrechthebbenden zich moeten houden.

Enkele belangrijke bepalingen die in de Keur opgenomen kunnen worden, zijn:

- Een verbod om in wateren vis uit te zetten en te onttrekken (zonder watervergunning) indien deze niet in een visplan zijn beschreven;
- Gekoppeld aan beleidsregels met voorwaarden voor uitzetting of onttrekking op te nemen in een visplan of als vergunningvoorwaarden;
- Een verbod op het gebruik van vistuigen etc. binnen een bepaalde afstand van kunstwerken en/of vispassages.

De bepalingen in de Keur mogen niet strijdig zijn met die in de Visserijwet voor zover ze hetzelfde belang dienen. De bepalingen in de Keur dienen het belang van het beschermen van de ecologische waterkwaliteit inclusief een ecologisch gezien evenwichtige visstand.

De visserijwet dient het belang van het beheer van de visstand zodat die geschikt is en blijft voor beroeps- en sportvissers om optimaal gebruik van te kunnen maken. Meestal is sprake van een parallel belang, maar in bepaalde gevallen kunnen de belangen van visserij en ecologie strijdig zijn. Bijvoorbeeld wat de vissoorten brasem en karper betreft.

Flora- en Faunawet

De bescherming van bedreigde planten- en diersoorten is geregeld in de Flora- en Faunawet. Daarbinnen zijn ook enkele vissoorten beschermd, bijvoorbeeld de grote modderkruiper, rivierdonderpad, bittervoorn en elrits. In het kader van de wet heeft de Unie van Waterschappen een gedragscode opgesteld voor uitvoering van onderhoud, beheer en inrichtingsprojecten. De gedragscode is overgenomen door het waterschap en goedgekeurd door het ministerie van LNV (ref.9).

Een goed beeld van de verspreiding van beschermde vissoorten is belangrijk zodat daar bij de uitvoering van werkzaamheden rekening mee kan worden gehouden. Daartoe werkt het waterschap als opdrachtgever mee aan het samenstellen van een Visatlas.

Provincie

De provincie heeft in 2004 een Nota Visserijbeleid uitgebracht (ref.10). In deze nota is aangegeven hoe de provincie de structuur van de visserij wil versterken volgens de indeling: people, planet, profit. De provincie speelt ook een actieve rol bij het bestrijden van visstropelij. In het Waterhuishoudingsplan is niet specifiek ingegaan op visserij en visstandbeheer (ref.11). De provincie heeft in 2010 besloten niet actief deel te nemen in de VBC maar komt wellicht in 2012 op deze beslissing terug.

3 Doelen, maatregelen en visplannen

Het waterschap streeft naar een gezonde, gevarieerde visstand in de Friese wateren. Dit is concreet gemaakt in gekwantificeerde ecologische KRW-doelen (zie bijlage 1). In dit hoofdstuk is ingegaan op de wijze waarop de KRW-doelen voor vis zijn bepaald, op de kwaliteit van de huidige visstand getoetst aan deze doelen, op de maatregelen die worden genomen om de doelen te realiseren en op de toetsing van het onttrekken en uitzetten van vis aan KRW-doelen.

Uitgangspunt KRW

De afgelopen honderden jaren hebben bewoners van Fryslân van alles met het water gedaan: beken zijn gekanaliseerd, bijna alle Friese meren zijn met elkaar verbonden tot een grote boezem, compagnonsvaarten zijn gegraven om turf af te voeren, sluizen en stuwen zijn gebouwd om de waterafvoer te reguleren en de Friese wateren zijn gebruikt als open riolen om vuil water af te voeren naar de zee. Door al deze ingrepen is de visstand de laatste honderd jaar drastisch veranderd. Hoewel zwart en zuurstofloos water niet veel meer voorkomt, zijn veel oorspronkelijke vissoorten nog niet teruggekeerd of ze worden nog nauwelijks aangetroffen. Het gevolg is een eenzijdige visstand. Zo wordt de visstand in de meren en kanalen veelal gedomineerd door brasem en snoekbaars en in de beken worden stroomminnende soorten nog weinig aangetroffen.

Op dit moment zijn de twee grootste resterende problemen: eutrofiëring (teveel voedingsstoffen in het water: fosfaat en/of stikstof) en beperkte mogelijkheden voor vismigratie.

Het uitgangspunt van de KRW is dat, waar mogelijk, de visstand die hoort bij ecologisch gezond water wordt hersteld. Om dit te realiseren zijn tijdens het KRW-proces door alle belanghebbenden, inclusief sport- en beroepsvisserij, maatregelen voorgesteld om de waterkwaliteit in het algemeen en de visstand in het bijzonder te verbeteren. Grofweg kunnen de maatregelen in 4 categorieën worden ingedeeld: het verbeteren van de waterkwaliteit (aanpak eutrofiëring), het opheffen van barrières voor vismigratie, het

inrichten van paai- en opgroeigebieden en het eventueel uitvoeren van Actief visstandbeheer. Voor de Friese boezem is een pilot actief visstandbeheer afgesproken.

KRW-doelen voor vis

Na selectie van de KRW-maatregelen, is ingeschat hoe de huidige visstand zal veranderen na het uitvoeren daarvan. Voor de 24 waterlichamen is ingeschat in hoeverre de visstand die hoort bij een natuurlijke referentie kan worden hersteld. Wanneer dit met de voorgestelde maatregelen niet kon zijn de KRW-doelen naar een meer realistisch niveau bijgesteld (ref.14). Bij het afleiden van de doelen is, voor zover mogelijk, rekening gehouden met de doelen zoals opgenomen in het Visstandbeheerplan Friese Boezem (ref.15). Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de gekwantificeerde KRW-doelen en de wijze waarop de huidige visstand hieraan is getoetst, wordt verwezen naar bijlage 1.

Beoordeling huidige visstand en maatregelen

De 24 waterlichamen zijn ingedeeld in zes KRW groepen (zie bijlage 1). Voor elk van deze groepen is hierna een korte beschrijving gegeven van de huidige visstand getoetst aan de KRW-doelen. Tevens is op hoofdlijnen aangegeven welke maatregelen genomen worden om de visstand te verbeteren.

1) Friese boezem: In de boezemmeren is de huidige visstand ontoereikend, maar dicht bij matig. Dit komt door sterke dominantie van brasem waardoor het aandeel plantminnende vissoorten erg klein is. Een verbetering van de visstand wordt verwacht na verdere reductie van de fosfaat- en stikstofbelasting, het verbeteren van de vismigratie, de aanleg van natuurvriendelijke oevers met paaiplaatsen, een uitbreiding van het areaal waterplanten als gevolg van een beter doorzicht en eventueel actief visstandbeheer.

Voor de boezemkanalen is de vis(toe)stand matig. Een verbetering wordt nagestreefd door uitbreiding van het areaal natuurvriendelijke oevers en het aanleggen van paaiplaatsen.

2) Laagveenplassen: De visstand in de laagveenplassen kan per gebied sterk variëren, maar is gemiddeld genomen matig. Door vermindering van de fosfaat- en stikstofbelasting en het instellen van een natuurlijker peil wordt verwacht dat omstandigheden voor waterplanten verbeteren zodat ook het aandeel plantminnende vis zal toenemen. Indien kosteneffectief zijn baggeren en het wegvangen van brasem ook mogelijke maatregelen.

3) Meren in poldergebieden: In het Nanneveld en de Kleine Wielen is de vis(toe)stand matig maar beter dan die in de boezemmeren. Brasem is minder dominant maar in de Kleine Wielen komt relatief veel karper voor. Het aandeel plantminnende vissoorten zou moeten toenemen. Een verbetering van de visstand wordt verwacht na verdere reductie van de fosfaat- en stikstofbelasting, het verbeteren van de vismigratie, de aanleg van natuurvriendelijke oevers met paaiplaatsen en een uitbreiding van het areaal waterplanten als gevolg van een beter doorzicht. Ook in dit geval zijn, indien kosteneffectief, ook baggeren en het verwijderen van brasem mogelijke maatregelen.

4) Overige kanalen: In de polderkanalen is de vis(toe)stand matig. Een kwaliteitsverbetering wordt verwacht door het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en paaiplaatsen, het verminderen van de fosfaat- en stikstofbelasting en een natuurlijker peil waar dit mogelijk is.

5) Zwak brakke wateren: De vis(toe)stand in de zwak brakke wateren op de eilanden en op het vaste land is matig. Een kwaliteitsverbetering wordt verwacht door een ruimere inrichting van de watergangen, een natuurlijker peilbeheer waar dit mogelijk is, het verbeteren van de vismigratie en de aanleg van natuurvriendelijke oevers met paaiplaatsen.

6) Beken: De vis(toestand) in de beken is ontoereikend (Lauwers) tot matig (Linde, Tjonger en Koningsdiep). De soortensamenstelling en omvang van de visstand is erg divers. Het aandeel stroomminnende soorten is erg gering. Een waterkwaliteitsverbetering wordt verwacht door afkoppeling van afstromend hemelwater van verhard oppervlak (Linde), de aanleg van natuurvriendelijke oevers en inundatiezones. Voor het Koningsdiep is wijziging van de wateraan- en -afvoer gepland, met gunstige effecten op de stroomsnelheid, macrofauna en vissen. De visstand heeft verder vooral profijt van hermeandering en de opheffen van vismigratie-barrières.

Visplannen

Zoals hiervoor opgemerkt zijn visrechthebbenden conform de Visserijwet verantwoordelijk voor het visserijbeheer. Als visrechten worden verhuurd via een huurovereenkomst betekent dit veelal dat sport- en beroepsvissers hiervoor verantwoordelijk zijn. Om de waterbeheerders en beheerders van natuurterreinen in staat te stellen te toetsen of het onttrekken en uitzetten van vis geen belemmering vormt voor het behalen van de KRW en/of de Natura 2000 doelen is door het ministerie van LNV aanvullend beleid opgesteld (ref.8). Het komt erop neer dat in VBC- verband de visrechthebbenden visplannen opstellen voor de wateren waarvan het waterschap en/of de natuurbeheerder dit wenselijk acht. Deze visplannen dienen vervolgens ter toetsing aan het waterschap en/of de natuurbeheerder te worden voorgelegd.

Volgens de richtlijnen van het ministerie dient in het visplan te worden beschreven hoe de visserij plaatsvindt en is gereguleerd. Het gaat dan zowel om onttrekking als om het uitzetten van vis. Hierbij dienen in ieder geval de volgende onderwerpen aan bod te komen: welke soorten, in welke hoeveelheden, met welke vistuigen, op welke momenten, op welke locaties, door welke visser en met inachtneming van welke bijzondere voorwaarden. Verder dient het visplan aan te sluiten op de KRW-doelstellingen en op de Natura-2000-doelen als die op het gebied van toepassing zijn.

De visserij dient vervolgens plaats te vinden conform de vastgelegde afspraken in het visplan. Dit kunnen ook nieuwe afspraken zijn over bij voorbeeld bijvangsten en vistuigen. Afspraken over handhaving en sanctionering van het visplan dienen binnen de VBC te worden vastgelegd en kunnen eveneens in het visplan worden opgenomen.

Voor wateren in eigendom van de Staat moest voor 1 januari 2011 een visplan gereed zijn. Voor de Friese Boezem van de VBC Fryslân was toen een concept-visplan gereed waaraan echter nog een aantal voor het waterschap belangrijke zaken ontbreken. De visrechthebbenden hadden hierbij het voortouw. Het waterschap en de natuurbeheerders

hebben aanvullende informatie geleverd. In het concept-visplan van 2011 zijn nog geen specifieke uitzettings- en ontdeckingsmaatregelen genoemd met plaats, tijd, hoeveelheid en verantwoording van de ecologische en visstandeffecten.

Uitzetten en herintroductie

Het uitzetten van vis vindt, in vergelijking met 20 tot 30 jaar geleden, nog maar op kleine schaal plaats. Vroeger werd veel vis uitgezet, omdat door de slechte waterkwaliteit in veel wateren de visstand aanzienlijk was aangetast. Inmiddels is door het verbeteren van de waterkwaliteit ook de visstand in belangrijke mate hersteld. De vissoort die het vaakst wordt uitgezet is karper. De reden hiervan is dat deze soort zich moeilijk of niet voorplant. Hoewel Wetterskip Fryslân niet op voorhand tegen het uitzetten van vis is, is het uitgangspunt dat visuitzettingen in principe niet nodig zijn als er sprake is van een gezonde visstand die zichzelf in stand kan houden. Niettemin kan het in sommige gevallen wenselijk zijn om vis uit te zetten.

Voor alle voorgenomen visuitzettingen in wateren die niet in een visplan zijn gemeld, of waarover geen schriftelijke afspraken met het waterschap zijn gemaakt, gaat een vergunning- of meldingsplicht gelden middels een specifiek meldingsformulier. Het waterschap heeft middels beleidsregels aangegeven onder welke voorwaarden het uitzetten van vis of het herintroduceren van uitgestorven vissoorten kan worden toegestaan.

4 Monitoring visstand

Historie

Om inzicht te krijgen in ontwikkelingen in de visstand zijn visstandopnames noodzakelijk. Vanaf 1985 zijn door Wetterskip Fryslân in samenwerking met andere belanghebbenden visstandopnames uitgevoerd. Deze opnames hebben zich vooral beperkt tot de Friese boezemmeren en de laagveenplassen. Vanaf 1998 is dit gebeurd met een frequentie van één keer in de vier jaar. Zo zijn er opnames gemaakt in 1998, 2002 en 2006. Daarbij is samengewerkt met de partijen die zitting hadden in het Visplatform Fryslân. Daarnaast zijn in het verleden door de Organisatie voor de Binnenvisserij (OVB) en later door Sportvisserij Nederland eveneens verschillende opnames uitgevoerd in Friese wateren. In het laatste geval gaat het veelal om relatief kleinere wateren.

Om op landelijk niveau de visstand van verschillende watertypen beter te kunnen vergelijken was er behoefte aan een meer gestandaardiseerde aanpak. Onder begeleiding van de STOWA is daarom het “Handboek Visstandbemonstering en –beoordeling” opgesteld (ref.16). Dit handboek heeft in 2002 en 2006 gediend als leidraad voor visstandopnames. Naast een meer uniforme bemonstering en beoordeling was er ook behoefte aan centrale opslag van gegevens. Enerzijds om de toegankelijkheid van gegevens te verbeteren en anderzijds om op landelijk niveau vergelijkend onderzoek te kunnen uitvoeren naar ontwikkelingen in de visstand. Hiertoe is het landelijk systeem Piscaria opgezet dat een directe koppeling heeft met Limnodata Neerlandica. De gegevens van de visstandopnames zijn vanaf 1998 in dit systeem ingevoerd.

Monitoring volgens KRW

De KRW verplicht de waterbeheerder minimaal één keer in de zes jaar een visstandopname uit te voeren in wateren die begrensd zijn als waterlichaam. Een opname in een waterlichaam kan representatief worden gesteld voor andere waterlichamen als het om een vergelijkbaar watertype met dezelfde doelstellingen gaat. Op deze wijze kan de belasting die uit deze verplichting voortvloeit enigszins beperkt worden. Indien niet aan de KRW-doelen, in dit geval het KRW-doel voor vis, wordt voldaan is de verplichting om ook tussentijds extra opnames uit te voeren om de effecten van uitgevoerde maatregelen in beeld te brengen.

Het KRW-meetnet, inclusief visstandmonitoring is in 2007 gestart. In vergelijking met vroeger moet er nu in veel meer wateren bemonsterd worden. Zowel in boezem- en regionale kanalen als in beken en zwak brakke wateren. Bij de opname van 2006 is hier al op ingespeeld en zijn in een relatief groot aantal waterlichamen opnames gemaakt en heeft een beoordeling plaatsgevonden van de visstand op grond van de toen beschikbare KRW-maatlatten voor vis (ref.17). Vanwege deze opnames en de ervaringen van 2007-2009 met het KRW-meetnet is een herziening van het meetnet doorgevoerd. Het aantal KRW-meetlocaties is uitgebreid.

Iedere zes jaar zal in alle waterlichamen een opname plaats vinden. In een aantal waterlichamen zal na drie jaar een extra opname worden gemaakt. De eerste officiële KRW-opname heeft plaats gevonden in 2009, de volgende is in 2012.

Standaardisering bemonsteringen en -beoordelingen

Zoals hiervoor aangegeven is een handboek voor visstandbemonsteringen en – beoordelingen beschikbaar. Daarnaast zijn er richtlijnen voor het uitvoeren van de KRW-monitoring (ref.18), en is een protocol toetsen en beoordelen opgesteld (ref.19). Het waterschap wil graag dat opnames op een uniforme wijze worden uitgevoerd. Dit betekent zoveel mogelijk volgens het herziene handboek. Dit is verplicht in KRW-waterlichamen en wettelijk vastgelegd in het *Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water* (BKMW) en de daaraan gekoppelde ministeriële *Regeling Monitoring KRW* (ref.20)

Naast officiële KRW-visstandopnames worden af en toe opnames gemaakt door sportvisserij Nederland. Daarnaast heeft de Hengelsportfederatie Fryslân het voornemen het systeem van hengelangstregistraties verder uit te breiden en te optimaliseren. Strikt genomen mogen deze gegevens niet worden gebruikt om te toetsen of de KRW-doelen voor vis in waterlichamen worden gehaald. Voor toetsing mogen namelijk alleen gegevens worden gebruikt die via het officiële KRW-meetnet zijn ingewonnen. Niettemin zijn deze gegevens een welkome aanvulling als het om de verspreiding van soorten gaat. De inzet van Wetterskip Fryslân is dat de partijen die deelnemen aan de VBC zoveel mogelijk van elkaars gegevens gebruik kunnen maken en dat de gegevens ook gezamenlijk gebruikt worden voor bij voorbeeld het opstellen van visplannen.

Het uitvoeren van KRW- visstandopnames wordt uitbesteed aan (advies)bureaus. Om te zorgen voor kwalitatief goede opnames is het belangrijk dat de opnames conform de richtlijnen plaatsvinden en dat voldoende gebiedskennis aanwezig is. Verschillende Friese beroepsvissers hebben hiertoe een cursus gevolgd en zijn gecertificeerd. Met de beroepsvissers is in principe afgesproken dat zij via de bureaus worden ingeschakeld bij

het uitvoeren van visstandopnames in KRW-waterlichamen onder voorbehoud dat redelijke tarieven in rekening worden gebracht.

Gegevensopslag en –beheer

Belangrijk is dat ingewonnen data op een goede wijze worden verwerkt en opgeslagen. Op landelijk niveau is hiervoor Piscaria beschikbaar. Tot nu toe zijn de data ingevoerd door de bureaus die de visstandopnames hebben uitgevoerd. Aangezien de data gebruikt worden om te toetsen of aan de KRW-doelen wordt voldaan en daarmee deel uitmaken van de integrale KRW-beoordeling, is het belangrijk dat Wetterskip Fryslân zelf een controletoeets uitvoert, waarna de gegevens vrij kunnen worden gegeven voor algemeen gebruik. Dit houdt in dat er interne deskundigheid aanwezig moet zijn om data te kunnen beoordelen, om data te in- en exporteren in Piscaria en om KRW-toetsingen te kunnen uitvoeren. Ook is het gewenst dat er een koppeling komt tussen Piscaria en Ecolims, het opslagsysteem voor de overige biologische data.

5 Verbeteren vismigratie

Problematiek

Een probleem waar vooral trekvissen mee te kampen hebben, zijn de talrijke kunstwerken in de watergangen die een vrije migratie in de weg staan. Trekvissen tussen zoet en zout, de zogenaamde diadrome soorten, zijn onder te verdelen in anadrome en katadrome soorten. Anadrome soorten zoals steur, zalm en zeeforel, planten zich voort in zoet water, maar een groot deel van hun leven brengen ze door op zee, terwijl katadrome soorten, zoals paling, zich voortplanten op zee en opgroeien in het zoete water. Door de aanleg van waterkeringen, sluizen en gemalen is echter in veel gevallen een vrije migratie niet meer mogelijk. Dit heeft tot gevolg gehad dat 9 van de 11 inheemse diadrome vissoorten op de Rode Lijst zijn beland.

Daarnaast vindt ook migratie plaats in de zoete wateren zelf. Zo zijn er soorten die in het voorjaar naar bovenlopen van beken en rivieren trekken om daar te paaien en in het najaar weer de diepere benedenlopen opzoeken om daar te overwinteren. Door het massaal aanleggen van stuwen om het waterpeil te reguleren is een vrije migratie veelal niet meer mogelijk. Paairijpe snoeken in meren en plassen willen in het voorjaar naar ondiepe inundatiezones om daar hun eieren af te zetten. Door de vaste waterpeilen en het inpolderen van inundatiezones zijn geschikte paai- en opgroeigebieden in meren en plassen grotendeels verdwenen. Een alternatieve paaiplaats is in veel gevallen te vinden in aangrenzende poldergebieden, maar door gemalen en stuwen zijn deze moeilijk bereikbaar en eenmaal in de polder zorgen visonvriendelijke gemalen ervoor dat ze niet meer terug kunnen.

Prioritering knelpunten

Het probleem van vismigratie staat al lange tijd op de wateragenda. De Beneluxbeschikking vismigratie en de Aalverordening vormen hier voorbeelden van. Hoewel inmiddels een aanvang is genomen met het verbeteren van de vismigratie is het door het grote aantal barrières niet mogelijk om in korte tijd alle knelpunten op te lossen. Met de implementatie van de KRW is voor een beter gestructureerde en planmatige aanpak gekozen. Inmiddels hebben alle waterbeheerders een lijst met prioritaire

knelpunten opgesteld. Voor het beheergebied van Wetterskip Fryslân heeft dit geresulteerd in 43 knelpunten die voor 2016 zullen worden opgelost. Op landelijk niveau zijn de knelpunten volgens een zevental migratietypen op een gestructureerde wijze in beeld gebracht (ref.23).

Inmiddels heeft het waterschap een en ander nog een slag dieper uitgewerkt in het actieprogramma “Fryslân aan de slag met vismigratie” en is tot een totaal van 93 prioritaire vismigratieknelpunten gekomen die in principe in de periode tot 2027 zullen worden aangepakt. Dit naast het visvriendelijk en waar gewenst ook tweezijdig of beter vispasseerbaar maken van overige kunstwerken bij renovatie en vernieuwing (zie hierna).

Nieuwbouw en renovatie van kunstwerken

Naast het oplossen van bestaande knelpunten heeft de Staatssecretaris eind 2006 (Decembernota) alle overheden uitdrukkelijk verzocht om voor zover relevant bij nieuw te bouwen of te verbeteren gemalen, stuwen, sluisen en waterkrachtcentrales visgeleidende maatregelen te nemen. De wijze waarop rekening wordt gehouden met vismigratie is veelal maatwerk. De laatste decennia is op dit terrein al veel onderzoek verricht dat onder andere geleid heeft tot een handboek vismigratie (ref. 24), maar er is nog veel aanvullend onderzoek nodig om in alle voorkomende gevallen de meest kosteneffectieve oplossing te kunnen toepassen.

Bovenstaande geldt ook voor gemalen. Inmiddels is bekend dat verschillende opvoerwerken in gemalen niet bepaald visvriendelijk zijn. Om dit probleem beter in kaart te brengen en op basis van beschikbare kennis inzicht te geven in de meest visvriendelijke opvoerwerken is door de STOWA een landelijk onderzoek uitgevoerd.

Het waterschap zal in ieder geval bij elke nieuwbouw of renovatie van gemalen, sluisen of stuwen een nut en noodzaakafweging voor vispasseerbaarheid te maken. De beoordeling wordt uitgevoerd door een integraal team van deskundigen.

Het waterschap past daarbij, indien relevant vanuit visoogpunt, de best beschikbare technieken toe om beschadiging en het doden van vissen te voorkomen binnen redelijke financiële, energetische en technische randvoorwaarden.

In 2010 is daartoe het volgende in beeld gebracht:

- Uitgangspunten voor de aanpak van vismigratie (prioritaire knelpunten, algemeen spoor, best bestaande technieken, KRW waterlichamen, EVZ en EHS)
- Prioriteit (KRW, Renovaties, beschikbaarheid subsidies)
- (Oude) Knelpunten-check met gebiedsdeskundigen, op basis van de gekozen uitgangspunten. Hierbij zijn nieuwe knelpunten aan het licht gekomen en een aantal oude kunnen vervallen.
- Het renovatieschema: hieruit blijkt dat er ruim 18 gemalen zijn waar op korte termijn duidelijkheid moet komen over het type migratievoorziening.
- De mate van beschadigingen/letaliteit van kleine gemalen door vragenlijsten aan rayonbeheerders.
- Inzage in het functioneren van het interne werkproces rond thema vismigratie
- Afspraken voor feedback op 3 nieuwe of lopende plannen (Polders rond Roptazijl, Gemaal Vijfhuizen en Gerbrandy gemaal)

Per knelpunt en met name bij gemalen wordt nog nagegaan of tweezijdig passeerbaar maken noodzakelijk is. Visvriendelijk maken van gemalen bij renovatie of vervanging, ofwel eenzijdig passeerbaar maken, is het uitgangspunt. Als dit voorlopig niet kan en het gemaal veel sterfte en schade aan vis veroorzaakt kunnen maatregelen worden genomen om de vis af te schrikken.

Er zijn ook locaties waar vanuit een isolatiegedachte niet voor een tweezijdige oplossing gekozen wordt, zoals bij de Rottige Meenthe en de Kleine Wielen.

Er ligt een planning voor de renovatie van gemalen maar daarbij is nog geen rekening gehouden met eventuele tweezijdig passeerbaarheid. Er is een lijst gemaakt met gemalen waarbij nog een keuze moet worden gemaakt.

Monitoring

Vanaf eind jaren negentig tot 2009 zijn in het beheergebied een tiental vispassages aangelegd en zijn maatregelen genomen om de passeerbaarheid te verbeteren. Zo is bijvoorbeeld bij Roptazijl in 2000 een vishevel aangelegd om met name de intrek van glasaal en driedoornige stekelbaars mogelijk te maken. Vanaf 2002 is jarenlang gemonitord. De eerste jaren zijn enkele technische tekortkomingen verholpen, waardoor de hevel thans naar tevredenheid werkt. Zo zijn in 2003 ruim 300.000 stekelbaarzen en ongeveer net zo veel glasalen naar binnen geheveld. Helaas is er nu nog maar weinig glasaal die van de voorziening gebruik kan maken vanwege de sterk terug gelopen aanvoer van glasaal via migratie vanuit de Sargassozeel. Een groot probleem in heel Europa.

Naast de passage bij Roptazijl zijn in het achterland van het afwateringsgebied van Roptazijl enkele DeWit-vispassages aangelegd om de doortrek naar de Friese boezem te bevorderen. Bij monitoring bleek dat deze passages niet goed werkten door te hoge stroomsnelheden. Het is dus erg belangrijk dat gedurende een aantal jaren de doortrek bij vispassages wordt gevolgd om na te gaan of de passages daadwerkelijk volgens verwachting functioneren (ref.26). De vispasseerbaarheid van deze passages en andere knelpunten in dit gebied wordt in het kader van het Gebiedsplan Franekeradeel-Harlingen alsnog verbeterd.

Financiering

In het Waterbeheerplan 2010-2015 is vastgelegd dat tot 2016 minimaal 43 prioritaire knelpunten worden opgelost en dat bij renovatie en nieuwbouw van kunstwerken nadrukkelijk rekening wordt gehouden met vispasseerbaarheid. Het waterschap heeft daarvoor tot 2016 4,4 miljoen euro gereserveerd. Voor vispassages in de EHS en Ecologische verbindingzones, betaalt de provincie in principe 50% van de kosten. Rijkswaterstaat draagt bij in passages naar de Rijkswateren.

Er zijn ook Rijkssynergiebijdragen beschikbaar voor alle vispassage-maatregelen in de beken (30%) en voor 8 gemalen naar de boezem (13%). Daarnaast wordt voor bepaalde projecten een beroep gedaan op het Waddenfonds.

Niet alle kunstwerken zijn in eigendom van Wetterskip Fryslân. Bijvoorbeeld niet de meeste scheepvaartsluizen. De eigenaar/beheerder van het kunstwerk is in principe financieel verantwoordelijk voor het vispasseerbaar maken ervan. Het waterschap kan, indien het om een relatief grote (extra) financiële belasting gaat, besluiten een bijdrage te leveren in de kosten.

MEEST VISVRIENDELIJK	
1	Scheprad
	Buisvijzel**
	Hidrostaal**
2	De Witvijzel***
	VOPO faunapomp**
	Vijzel
3	Schroefcentrifugaalpomp
	bv. Beveron
	BVOP
	Centrifugaalpomp
	Schroefpomp
	bv. Horizontale schroefpomp
	Open schroefpomp
MINST VISVRIENDELIJK	

Intermezzo: visvriendelijke gemalen

De STOWA heeft een afwegingskader gegeven dat moet leiden tot meer visvriendelijke gemalen. Het gaat niet alleen om het type opvoerwerk maar ook de capaciteit, waaierdiameter, toerental, opvoerhoogte en het aantal draaiuren. Grote opvoerwerken met een laag toerental en een geringe opvoerhoogte zijn visvriendelijker dan kleine opvoerwerken met een hoog toerental en een grote opvoerhoogte. Er is onderscheid gemaakt tussen vispasseerbaarheid en visvriendelijkheid. Bij visvriendelijkheid wordt alleen gekeken naar de schade die vissen oplopen als ze door een opvoerwerk gaan. Bij vispasseerbaarheid wordt ook gekeken of vissen daadwerkelijk het gemaal (kunnen) passeren. Het kan zijn dat vissen het gemaal wel willen passeren, maar bewust mijden vanwege het lawaai of anderszins. In dit geval is het wenselijk om een alternatieve route te bieden. ** Visvriendelijkheid is niet gebaseerd op veldmetingen maar op expert judgement *** Visvriendelijkheid is gebaseerd op veldmetingen op 1 locatie.

6 Actief Visstand (Biologisch) Beheer

Beschrijving problematiek

Hoewel de fysisch/chemische waterkwaliteit aanmerkelijk is verbeterd en de fosfaat- en stikstofbelasting aanzienlijk is afgenomen, is het doorzicht verhoudingsgewijs beperkt toegenomen. Eutrofiëring is dus nog steeds een probleem. Uit onderzoek is gebleken dat het geringe doorzicht ook te maken heeft met de aanwezige visstand. In veel Friese binnenwateren wordt de visstand gedomineerd door brasem en snoekbaars. Brasem behoort tot de vissoorten die hun voedsel grotendeels uit de waterbodem halen. Ze woelen de bodem om op zoek naar bijvoorbeeld muggenlarven. Door het voortdurend omwoelen van de bodem blijft het water troebel, waardoor waterplanten zich slecht kunnen ontwikkelen. Tijdens het zoeken naar voedsel komen ook voedingsstoffen vrij die in de waterbodem zijn vastgelegd, waardoor het water weer rijker wordt aan fosfaat en stikstof. Om deze vicieuze cirkel te doorbreken, wordt soms besloten om brasem weg te vangen. Het zogenaamde Actief Biologisch of Visstand Beheer (ABB-AVB), of meer continu beheervisserij

Wanneer Actief Visstandbeheer

Hoewel Actief Visstandbeheer in veel meren en plassen is toegepast is het resultaat wisselend. Er is nog veel discussie in welke mate deze maatregel kosteneffectief is. In ieder geval is het erg belangrijk dat de fosfaat- en stikstofbelasting tot een aanvaardbaar niveau is gedaald wil de maatregel kans van slagen hebben. Bij een te hoge belasting zal het systeem na het uitvoeren van de maatregel snel terug vallen in de oude situatie. In de Decemernota 2006 is een prioriteitsvolgorde voorgesteld om de eutrofiëring aan te pakken (zie intermezzo). Deze prioriteitsvolgorde zal zoveel mogelijk worden gehanteerd. Anders gezegd, Actief Visstandbeheer wordt alleen uitgevoerd bij een gunstige

uitgangssituatie. In de Ex Ante evaluatie (ref.27) is Actief visstandbeheer als zeer kosteneffectief naar voren geschoven voor een groot aantal meren, waaronder de Friese boezemmeren.

Bevoegdheden

In de huidige situatie behoren de visrechten voor de Friese boezemwateren toe aan verschillende eigenaren (Rijk, provincie, waterschap, gemeenten en particulieren). De meeste visrechten zijn verhuurt aan beroeps- en sportvissers. Volgens de Visserijwet (privaatrecht) zijn de visrechthebbenden verantwoordelijk voor het visserijbeheer en bevoegd tot het onttrekken en uitzetten van vis. Hoewel de waterbeheerder via het publiekrecht (Waterwet en de hieraan verbonden Keur, zie hoofdstuk 2) in de Keur bepalingen kan opnemen ten aanzien van visstand- en visserijbeheer, wordt bij het verhuren van het visrecht de huurder verantwoordelijk voor het visserijbeheer.

Dit betekent dat de waterbeheerder bij het onttrekken en uitzetten van vis altijd een schriftelijke toestemming nodig heeft van de visrechthebbende in het kader van de Visserijwet.

Intermezzo: aanpak eutrofiëring

De Decembernota 2006 (ref.21) geeft de volgende prioriteitsvolgorde voor aanpak van eutrofiëring:

- *Brongerichte aanpak*: zolang de belasting met fosfaat (P) en stikstof (N) hoger is dan de zogenaamde kritische belasting ligt de prioriteit bij een brongerichte aanpak. Actief visstandbeheer is dan weinig zinvol.
- *Nalevering waterbodembodem*: Vooral in kleinere geïsoleerde wateren kan nalevering van P en N een probleem vormen en baggeren nodig zijn om de doelen te bereiken. Nader onderzoek moet dit uitwijzen.
- *Inrichtingsmaatregelen*: maatregelen die bijdragen aan het vergroten van het areaal waterplanten, waardoor geschikte paai- en opgroei gebieden ontstaan voor plantenminnende vissoorten.
- *Beheer- en onderhoudmaatregelen*. Bijv. Actief visstandbeheer en gedifferentieerd onderhoud van oevers.

In de Ex Ante Evaluatie Kaderrichtlijn Water (ref.27) is voor de Friese boezemmeren Actief visstandbeheer ingeschat als een kansrijke en kosteneffectieve maatregel om dichterbij de KRW-doelen te komen. In een achtergrondrapport bij de Ex Ante Evaluatie "Kosten en baten van actief visstandbeheer" (ref.28) is een meer inhoudelijke onderbouwing gegeven. Het komt erop neer dat de huidige fosfaat- en stikstof-concentraties inmiddels zover zijn gedaald dat Actief visstandbeheer effectief zou kunnen zijn. Gelet op de hoge mate van doorspoeling wordt niet verwacht dat nalevering vanuit de waterbodembodem een groot probleem is. Baggeren op grote schaal is zeer kostbaar.

Wel of geen Actief visstandbeheer

Zoals hiervoor aangegeven zijn de meningen over Actief visstandbeheer en beheervisserij verdeeld. Er zijn uitgesproken voor- en tegenstanders als het gaat om het inzetten ervan als maatregel om de waterkwaliteit te verbeteren. Dit is de reden geweest om bij het opstellen van KRW-maatregelen met de belanghebbenden een discussie te voeren over Actief visstandbeheer in de Friese boezem als mogelijke KRW-maatregel. Deze discussie heeft in 2009 geleid tot de volgende uitkomst:

Met de partijen die deelnemen in de Visstandbeheercommissie (VBC) Friese boezem en een aantal experts is uitgebreid gediscussieerd over de effectiviteit van het wegvangen van brasem, de mogelijke gevolgen voor de visserijfunctie en het draagvlak bij de achterban en burgers. Gelet op de onzekerheden met betrekking tot het effect van het wegvangen van brasem op de visstand en de schade die hierdoor zou kunnen ontstaan aan de visserijfunctie is besloten om in ieder geval voorlopig geen brasem te onttrekken aan de Friese boezem. Ook wordt gevreesd dat het verwijderen van brasem zonder goede bestemming op weinig draagvlak van de achterban en burgers kan rekenen. Wel is er enig draagvlak voor een meer voorzichtige insteek. De periode tot 2016 wordt benut om via het pad van geleidelijkheid een deel van de brasem te onttrekken, waarbij via monitoring wordt gevolgd wat het effect is op de visstand. Belangrijk uitgangspunt is dat de brasem die wordt onttrokken commercieel verhandeld kan worden. Een ander punt van aandacht is dat in de Friese boezem de brasemstand wordt gedomineerd door relatief kleine brasems. Voor het bereiken van een meer gezonde brasemstand met meer relatief grote brasems kan het selectief wegvangen van de kleinere en middelgrote brasem een positief effect hebben.

Gelet op het bovenstaande is afgesproken dat het waterschap in de planperiode 2010-2015 een pilot in de Friese boezemwateren uit zal voeren, waarbij wordt nagegaan wat de effecten zijn van het wegvangen van brasem op de visstand en het doorzicht van het water.

In het kader van het vooronderzoek voor de pilot zijn samen met Sportvisserij Nederland en Sportvisserij Fryslân de randvoorwaarden en criteria voor het uitvoeren van actief visstandbeheer aangescherpt. Oorspronkelijk was het idee om de pilot in De Leijen uit te voeren. Het bleek echter niet zeker te zijn of dit gezien onzekerheden over de huidige belasting met voedingsstoffen wel kansrijk zou zijn. Daarom wordt in 2012 eerst onderzocht of visstandbeheer in de Friese boezem als geheel op den duur een kansrijke maatregel kan zijn. Als dat zo lijkt te zijn wordt een geschikt meer uitgekozen om alsnog een pilot uit te voeren.

7 Huurovereenkomsten

Publiek en privaatrecht

Zoals eerder aangegeven zijn de visrechthebbenden volgens de Visserijwet verantwoordelijk voor het visserijbeheer. De Waterwet geeft de waterbeheerder de mogelijkheid om voor alle in beheer zijnde wateren, dus niet alleen de wateren die eigendom zijn, algemene bepalingen ten aanzien van het visstandbeheer op te nemen in de Keur.

In hoofdstuk 2 is een voorzet gegeven welke bepalingen hiervoor in aanmerking komen. Het zijn bepalingen die grotendeels ook in de huurovereenkomsten voor de staatswateren zullen worden opgenomen (ref.8).

Voor de wateren die in eigendom zijn bij Wetterskip Fryslân, en waarvoor de visrechten worden verhuurd via een huurovereenkomst, kunnen algemene bepalingen worden opgenomen in de huurovereenkomst.

Voor wateren die bij derden in eigendom zijn ligt het ingewikkelder. Alle eigenaren van visrecht zullen door het waterschap worden verzocht om bij het verhuren van het visrecht in de huurovereenkomsten soortgelijke bepalingen op te nemen als die LNV en het

waterschap in hun huurovereenkomsten opnemen. Wanneer verhuurders van het visrecht hier geen gevolg aan geven of de verplichtingen uit deze bepalingen niet in een visplan zijn opgenomen en er ook geen schriftelijke afspraken met het waterschap zijn gemaakt, heeft dit tot consequentie dat voor alle visonttrekkingen en uitzettingen een Keur- c.q. watervergunning noodzakelijk is. Daarbij zullen de beleidsregels uit de Beleidsnota Ecologie & Vis als voorwaarden voor vergunningverlening worden gehanteerd.

Uniforme huurovereenkomsten en uitgifte visrechten

Door het ministerie van LNV wordt gewerkt aan een herziening van het beleid en de spelregels ten aanzien van de uitgifte en overdracht van visrechten. Hierbij worden de volgende uitgangspunten gehanteerd (ref.8).

- Het nieuwe stelsel dient te bestaan uit heldere en eenvoudig uitvoerbare regels. De hiermee gepaard gaande administratieve lasten voor sport- en beroepsvissers en verhuurders dienen zoveel mogelijk te worden beperkt.
- De wijze van uitgifte moet worden afgestemd op de werkwijze in de VBC's. Dit moet resulteren in een situatie waarbij er een duidelijke relatie ontstaat tussen verantwoordelijkheid van VBC's voor visserijbeheer en uitgiftebeleid van visrecht.
- Onnodige belemmeringen met betrekking tot de uitoefening van de binnenvisserij dienen waar mogelijk te worden weggenomen.
- Op basis van het bovenstaande verhuurt LNV als private verhuurder waar mogelijk het visrecht in de vorm van uniforme huurovereenkomsten. Verder krijgt de VBC's een belangrijke adviesrol bij de uitgifte van nieuwe en overdracht van bestaande visrechten.

Het voorstel is om het voorgenomen landelijk beleid zoveel mogelijk te volgen. De huurovereenkomsten die bij Wetterskip Fryslân nog lopen, zijn grotendeels nog afgesloten door de zes waterschappen van voor de fusie. Het doel is om in 2012 nieuwe huurovereenkomsten af te sluiten. Zoals aangegeven in §2.2 dienen wijzigingen en opzeggingen van bestaande huurovereenkomsten ruim van te voren (8 maanden) bij de Kamer voor de Binnenvisserij te worden gemeld.

8 Overleg, afstemming en communicatie

VBC Friese Boezem

Het beleid van LNV is er enerzijds op gericht dat de water- en natuurbeheerder middelen in handen krijgen om meer sturing te geven aan het visstand- en visserijbeheer, maar anderzijds ook om de continuïteit van het vissen door sport- en beroepsvissers voldoende te waarborgen. De gekozen constructie komt erop neer dat water- en natuurbeheerders en visrechthebbenden min of meer tot elkaar veroordeeld zijn om gezamenlijk invulling te geven aan het visstand- en het visserijbeheer. Dit dient te gebeuren binnen visstandbeheercommissies (VBC's).

Bij de oprichting van de VBC Friese Boezem in 2001 is er in eerste instantie voor gekozen om alleen Sportvisserij Fryslân en de Friese Bond voor Binnenvissers deel te laten nemen in de VBC. De andere belanghebbenden waren verenigd in het Visplatform Fryslân, dat getrokken werd door de provincie. Gelet op de ontwikkelingen rond de KRW is in 2007 besloten om ook Wetterskip Fryslân en Staatsbosbeheer te vragen om deel te

nemen in de VBC en het Visplatform op te heffen. Staatsbosbeheer neemt deel namens de natuurterreinbeherende instanties. De provincie heeft zich teruggetrokken uit het overleg en heeft aangegeven niet deel te nemen in de VBC. Het lijkt er inmiddels op dat de provincie in 2012 weer aanwezig zal zijn bij de VBC. Overigens moet het bestaande convenant nog worden aangepast en ondertekend.

De VBC Friese Boezem is niet alleen belangrijk voor het afstemmen van allerlei lopen zaken en het opstellen van vis(standbeheer)plannen, maar zal ook een belangrijke rol spelen als het om de externe communicatie gaat. Zaken die maatschappelijk gevoelig (kunnen) liggen, zoals het wegvangen van brasem, zullen vanuit de VBC naar buiten toe op een goede wijze gecommuniceerd moeten worden.

Eigenaren van visrechten

Zoals eerder opgemerkt in §7.1 is Wetterskip Fryslân eigenaar van een beperkt aantal wateren dat bij haar in beheer is. Het eigendom van de Friese boezemmeren is door het Rijk overgedragen aan de provincie. Daarnaast hebben veel gemeenten, beheerders van natuurterreinen en particulieren wateren in eigendom. Veel eigenaren verhuren het visrecht. Het is belangrijk dat deze eigenaren op de hoogte worden gesteld van het nieuwe beleid met het verzoek hier rekening mee te houden bij het afsluiten van nieuwe huurovereenkomsten.

Vissterfte

Vissterfte die optreedt als gevolg van slechte waterkwaliteit of een calamiteit is voor burgers vaak aanleiding om aan de bel te trekken. Het is belangrijk dat hier snel op wordt gereageerd en, indien mogelijk, iets aan gedaan wordt. Vandaar dat meldingen die binnen komen bij de hengelsportfederatie of bij beroepsvissers zo spoedig mogelijk worden doorgegeven aan Wetterskip Fryslân (milieualarmnummer). Omgekeerd is het zinvol om meldingen die bij de waterbeheerder binnenkomen door te geven aan het Federatiekantoor in Grou.

9 Referenties

- [1] Unie van Waterschappen, Sportvisserij Nederland en de Combinatie van Beroepsvissers, april 2006. Adviesnota beleid waterbeheer – visstandbeheer.
- [2] Benelux Besluit M (96) 5, 26 april 1996. Beschikking van het Comité van Ministers van de Benelux Economische Unie inzake de vrije migratie van vissoorten in de hydrografische stroomgebieden van de Beneluxlanden.
- [3] EU-Aalverordening, Nr. 1100/2007, 18 september 2007, tot vaststelling van maatregelen voor het herstel van het bestand van Europese aal.
- [4] Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, 15 december 2008. The Netherlands eel management plan.
- [5] Combinatie van Beroepsvissers, 2009. Mogelijkheden voor Aalherstel in Nederland (optimalisatie van de uittrek van kansrijke schieraal).
- [6] Roodzand en Holthuijsen, 2008. Actie = Reactie, een effectenanalyse van KRW maatregelen op Natura 2000 doelen in Fryslân.
- [7] Ministerie LNV, 1999. Beleidsbesluit Binnenvisserij.

- [8]a Ministerie LNV, 2008. Aanscherping VBC-voorwaarden & herziening uitgiftebeleid voor visrechten. Brief met kenmerk Viss.2008/3272.
- [8]b Ministerie LNV, 2009. Beleidsvoornemens binnenvisserij en verankering VBC's en visplannen.
- [9] Unie van Waterschappen, 2006. Gedragscode Flora- en Faunawet voor waterschappen.
- [10] Provincie Fryslân, 2004. Nota visserijbeleid.
- [11] Provincie Fryslân, 2008. Waterhuishoudingsplan Fryslân 2010-2015.
- [12] Wetterskip Fryslân, 2000. Integraal Waterbeheerplan (IWBP).
- [13] Wetterskip Fryslân, 2008. Waterbeheerplan 2010-2015.
- [14] Hezel van R. en G.R. Zeephat, 2008. Vis op maat?? Wat zijn realistische doelstellingen voor vis in Friesland.
- [15] VBC Friese boezem, 2005. Visstandbeheerplan Friese boezem 2005-2015.
- [16] STOWA, 2002. Handboek "Visstandbemonstering en – beoordeling" STOWA-rapport 2002-07.
- [17] Aquaterra, 2007. Monitoring van de visstand in een aantal wateren binnen het beheergebied van Wetterskip Fryslân. Projectnr. 20060289.
- [18] Splunder, van et al, 2006. Richtlijnen monitoring oppervlaktewateren Europese Kaderrichtlijn Water.
- [19] LBOW-wgMIR 200701, 2007. Protocol toetsen en beoordelen voor de operationele monitoring en toestand- en trendmonitoring toetsjaar 2007.
- [20] Ministerie van VROM, 2009. Wet Milieubeheer, AMvB "Kwaliteitseisen en monitoring water" (eindconcept).
- [21] Ministerie Verkeer & Waterstaat, 2006. Decemhernota KRW/WB21 2006.
- [22] Leeraar, R., 2007. Van Kust tot Koningsdiep (Analyse knelpunten vismigratie in het beheergebied van Wetterskip Fryslân).
- [23] Visadvies e.a., 2008. Nederland leeft met ....vismigratie. Naar een gestroomlijnde aanpak van de vismigratie problematiek in Nederland.
- [24] Kores, M.J. en S. Monden, 2005. Vismigratie: handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland.
- [25] Grontmij Nederland BV & Visadvies, 2008. Gemalen of vermalen worden, onderzoek naar visvriendelijkheid van gemalen.
- [26] Altenburg & Wymenga, 2005. Monitoring vispassages Roptazijl en Terschelling 2002-2004. A&W-rapport 553.
- [27] Milieu en Natuur Planbureau, 2008. Kwaliteit voor later. Ex Ante evaluatie Kaderrichtlijn Water.
- [28] Milieu en Natuur Planbureau, 2008. Kosten en baten van actief visstandbeheer (Achtergrondrapport Ex-ante evaluatie KRW, Witteveen & Bos, Aqua Terra.